

На завершення нашого відгуку, рекомендує дослідження Д.В. Тоїчка широким читачькому загалу, слід сказати, що поряд з безсумнівними достоїнствами роботи необхідно висловити декілька зауважень та побажань. З нашої точки зору робота має обмежену матеріалознавчу складову дослідження. Справа в тому, що результати проведених аналізів не завжди відповідають висунутим самим автором вимогам. Це, насамперед, стосується проблем металознавства, зокрема вивчення макроструктури сталі за допомогою аматорського оптичного обладнання (невідомий коефіцієнт збільшення, не завжди чіткі фотографії структури металу, відсутні експертні висновки щодо макроструктури). Не здійснено ряд важливих до-

сліджень, насамперед, не проаналізовано елементний склад клинкової сталі та вміст вуглецю, що надало б інформацію про походження, якість та спосіб виготовлення штаби. Сподіваємося у наступному перевиданні ці зауваження будуть враховані. Крім того, відсутній предметний покажчик, що, утім, у значній мірі компенсується посиланнями на сторінках у тексті.

Разом з тим, вищенаведені зауваження носять суто технічний характер і жодним чином не применшують наукового значення праці Д.В. Тоїчка «Клинкова зброя козацької старшини XVI – першої половини XIX ст.: проблеми атрибуції та класифікації». Автору вдалося створити цікаве наукове дослідження, котре відкрило ще одну сторінку в українській історичній науці.

Олександр Бонь (м. Київ)

Куренівська трагедія в документах

Рец. на кн.: Куренівська трагедія 13 березня 1961 р. у Києві: причини, обставини, наслідки. Документи і матеріали / Редкол.: В.А. Смолій (відп. ред.), Г.В. Боряк, В.М. Даниленко (кер. кол. упоряд.) та ін. – К.: Інститут історії України НАН України, 2012. – 548 с.

З постановом незалежної Української держави наукова спільнота отримала можливість вивчати багато документальних масивів, які з різних причин залишались до того недоступними у спецфондах бібліотек та архівів. А відтак історики змогли досліджувати раніше заборонені теми. До таких тем належить, безперечно, і техногенна катастрофа, яка сталась у Києві 13 березня 1961 року і увійшла в історію як Куренівська трагедія.

Бабин Яр – це символ трагедії у Другій світовій війні. Тривалий час на згадування трагедії, яка мала місце у Бабиному Яру у 1941-1943 роках, радянськими владними органами було накладено заборону. Може саме тому комусь у владних кабінетах спало на думку замивати земляними породами з відходів цегляного виробництва місце, де було брутально знищено десятки тисяч невинних жертв, місце однієї з найбільших трагедій Другої світової війни. І коли сталась катастрофа, влада вже вдруге замовчувала правду про трагічну подію, пов'язану з Бабиным Яром.

Про куренівську трагедію вже накопичено певну кількість історико-публіцистичних праць О. Анісімова [1], Т. Євстаф'євої [2] та багато наративних матеріалів. Вийшли і серйозні документальні збірки, які відображають пов'язані з катастрофою основні події [3]. Не дивлячись на це, помітною подією став вихід академічного видання – збірника документів про Куренівську трагедію. У співробітництві з Центральним державним архівом вищих органів влади та управління України, Центральним державним архівом громадських об'єднань України, Державним архівом міста Києва та Галузевим державним архівом Служби безпеки України науковці Інституту історії України НАН України підготували збірник документів про Куренівську трагедію. Видання здійснене на відзначення 50-ї річниці Куренівської катастрофи, за дорученням уряду 2011 року.

Книга починається ґрунтовною передмовою, у якій, спираючись на широкий документальний масив, відтворено хід подій, боротьбу з наслід-

ками техногенної катастрофи і показано реакцію владних органів на події березня 1961 року. Автори відтворюють правдиву історію ще однієї трагедії Бабиного Яру. Книга має і коротку археографічну передмову.

У збірнику вміщено 176 документів з різних архівів. Також надзвичайно цінними є опубліковані 104 фотодокументи. Вони хронологічно точно ілюструють масштаби і наслідки трагедії. Науковій ваги представленим архівним фотографіям надають детальні назви-пояснення. Окремий розділ становлять цінні графічні матеріали. Це 9 ситуаційних планів, карт-схем тощо. Щоправда, якість графічних матеріалів могла б бути кращою. Частина світлин – фото з альбому по аварії, що є складовою висновку експертної комісії з питання про причини трагедії. Представлені фото зберігаються у трьох київських архівах, приватних збірках, на електронних ресурсах. Вказане місцезнаходження кожного фото, його дублікати у інших фондах та архівах. Також вказано чи опубліковано фото раніше і де саме здійснено публікацію.

Найбільше документів у збірнику вміщено з Державного архіву міста Києва, зокрема фонду Науково-дослідного інституту автоматизованих систем планування і управління в будівництві Державного комітету в справах будівництва Ради Міністрів УРСР. Вперше подані повністю протоколи засідання спеціальної комісії з нагляду за станом Бабиного Яру та її звіт.

Значну кількість становлять документи з фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. Це розпорядчі документи урядових органів. Як перша, так і друга група документів мають високу ступінь правдивості, оскільки не використовувались в пропагандистських цілях владними органами, а слугували для власної діяльності.

Однією з вартих позитивної згадки особливостей збірника стало те, що в ньому доволі широко представлено документи спецслужб. Вперше у повному обсязі опубліковано інформаційні донесення КДБ при Раді Міністрів УРСР, що зберігаються в Галузевому державному архіві СБУ. У цих документах відображено реакцію киян на причини та наслідки аварії та дії тих, хто був винуватцем трагедії, а також матеріали неофіційного розслідування. Ці документи містили гриф секретності.

Наголосимо, що у першому інформаційному повідомленні голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України, датованому наступним після траге-

дії 14 березням 1961 року, детально висвітлюються настрої киян та їх ставлення до причин трагедії. Цей документ показує наскільки ґрунтовно підходили до вивчення ситуації спецоргани. Використовувались донесення негласних агентів, результати «контролю поштової переписки», свідчення простих громадян. Із цього документу зрозуміло, що у владні органи надходили сигнали від громадян про можливу аварію, але вони були проігноровані. У перлюстрованих листах кияни повідомляють у багато куточків СРСР про тисячі загиблих – був ранок і частина киян їхала громадським транспортом на роботу по вулиці Фрунзе, яка потрапила під удар, а частина підприємств вже почала роботу.

Пильно ставились спецоргани і до реакції єврейської громади – наведено слова заступника голови єврейської громади Юровського: «Це піднялись трупи євреїв, розстріляних німцями в період окупації міста». Інші євреї висловлювались, що у Бабиному Яру необхідно було встановити пам'ятник загиблим, а не засипати яр.

Документи, опубліковані науковцями Інституту історії України НАН України, переконливо свідчать, що до трагедії призвела злочинна недбалість організацій, які експлуатували споруду на місці людської трагедії. Вони на перший план ставили виконання планових показників, а не безпеку мешканців великого міста. Визначальною стала помилка при проектуванні замиву Бабиного Яру у межах міста, який був по своїй природі схильним до зсувів. Очевидно влада бажала стерти з лиця землі не зручне у політичному відношенні місце пам'яті загиблих десятків тисяч євреїв, українських націоналістів, військовополонених.

Помітною рисою рецензованого збірника документів є ретельний підбір документів, археографічна вивіреність публікації. Все ж нинішній стан виявленої джерельної бази, а відтак і рецензований збірник документів, не дає можливості відповісти на одне з головних питань Куренівської трагедії про кількість її жертв. Вочевидь, для відповіді на нього ще слід провести копітку науково-пошукову роботу, адже загиблі 13 березня 1961 року хоронилися на різних цвинтарях, іншими заходами приховувалися масштаби трагедії.

Видання має багатий науково-довідковий апарат. Спочатку йдуть ґрунтовні коментарі. Потім – покажчик географічних назв, покажчик імен, список установ, організацій, підприємств і перелік скорочень. Корисними для науковців

будуть ґрунтовні матеріали до бібліографії по Куренівській трагедії.

Даючи високу оцінку збірнику документів і матеріалів, варто висловити жаль з приводу незначного (як на порушену проблему і введено до наукового обігу кількість документів і матеріалів) накладу – лише 300 примірників. Таке видання знайде свого читача, воно має бути у кожній столичній (районній, шкільній) бібліотеці.

Можливо, у вік інформаційних технологій гостроту цієї проблеми дещо зменшить доступність електронної версії даного археографічного видання, розміщеної на сайті Інституту історії України НАН України.

Збірка документів про Куренівську трагедію 13 березня 1961 року стане у нагоді як фахівцям, так і широкому загалу читачів, котрі цікавляться питаннями історії Києва.

Джерела та література

1. Анісімов О.Л. Куренівський апокаліпсис: Київська трагедія 13 березня 1961 року в фотографіях, документах, спогадах... – К., 2000. – 90 с.; Анисимов А. Киевский потоп: Куренёвская трагедия 13 марта 1961 года. – К., 2003. – 98 с.

2. Євстаф'єва Т. Куренівська трагедія: Як і чому це сталося (до 50-річчя катастрофи) [Електронний ресурс]: <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>

3. Бабий Яр: человек, власть, история: Документы и материалы: В 5 кн. / Общественный комитет по увековечению памяти жертв Бабьего Яра и др. — К.: Внешторгиздат, 2004. Кн. 1:

Историческая топография. Хронология событий / сост. Т. Евстафьева, В. Нахманович; редсовет: Д. Табачник (председатель) и др.; вступ. статьи С. Глузман, Ж. Ковба, В. Нахманович. – 2004. – 597 с.: ил.: карты. – Указатели с. 547-593.

4. Анісімов О.Л. Куренівський апокаліпсис: Київська трагедія 13 березня 1961 року в фотографіях, документах, спогадах... – К., 2000. – 90 с.; Анисимов А. Киевский потоп: Куренёвская трагедия 13 марта 1961 года. – К., 2003. – 98 с.

5. Євстаф'єва Т. Куренівська трагедія: Як і чому це сталося (до 50-річчя катастрофи) [Електронний ресурс]: <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>

Степан Віднянський (м. Київ)

Новий документальний погляд на переломний період історії рідного краю

Рец. на книгу: Аржевітін С.М. «Карпатська Україна: епоха в добі. Передумови утворення, доба незалежності, спогади і документи». – Вінниця, 2013. – 868 с.

День 15 березня 1939 року назавжди залишиться у пам'яті волелюбних закарпатців і всього українського народу, бо цього дня Закарпаття уперше за свою багатовікову історію стало незалежним. Наприкінці 1930-х років Карпатська Україна виявилася єдиною територією, де проживала невелика гілка українського народу, яка проголосила свою незалежність і заявила на цілий світ про бажання жити державним життям. Такої можливості тоді не мали ані українці, які перебували в складі СРСР, ані українці під владами Польщі та Румунії. Тому вони разом з роз-

сприйняли події в Карпатській Україні – здобуття автономії в складі Чехословацької республіки у жовтні 1938 р. і проголошення через півроку незалежності не лише як іспит на політичну зрілість українських сил, але й як відчайдушну спробу відновити українську державність в краї як зародок майбутньої соборної України.

Цим переломним в історії Закарпаття і українського народу в цілому подіям 75-річної давнини присвячено величезну кількість монографічних, науково-документальних, мемуарних видань та інших публікацій як в Україні, так і за кордоном, до яких нещодавно